

1.02. Pregledni znanstveni članek

UDK 323.1(497.4-15)"1894"
prejeto: 7. 3. 2005

Eva Holz

dr. zgodovinskih znanosti, docentka, znanstvena svetnica, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU,
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Češki časopis *Politik* in revolucija v Piranu leta 1894

IZVLEČEK

Prispevek govori o narodnostni problematiki v Piranu in Istri v letu 1894, kot se je pokazala ob poskusu uvajanja dvojezičnih tabel na sodiščih in tako, kot ga je predstavil češki časopis Politik.

KLJUČNE BESEDE

iredentizem, dvojezičnost, praški časopis Politik, Piran

SUMMARY

THE CZECH NEWSPAPER POLITIK AND THE REVOLUTION IN PIRAN IN THE YEAR 1894

The contribution is about national problematic in Piran and in Istria in the year 1894 as manifested at the attempt of introducing bilingual boards at courts and as presented by the Czech newspaper Politik.

KEY WORDS

irredentism, bilingualism, the Prague newspaper Politik, Piran

Uvod

Na podroben opis "revolucije" v Piranu leta 1894 sem naletela v praškem časopisu *Politik*. Ker me je tema pritegnila in se mi je zdelo prav, da slovenski bralci izvejo, kaj so o tem pisali na Češkem, sem se odločila, da objavim poročila in mnenja, ki jih je svojim bralcem posredoval ta časopis. Zanimala pa me je tudi reakcija osrednjih dveh kranjskih časopisov *Slovenskega naroda* in *Slovenca* in primerjava med članki, ki so jih o dogajanju v Piranu objavljali vsi trije kontinentalni časopisi. Za dopolnitev in primerjavo pa sem vzela še novejšo italijansko publikacijo, ki podrobno in dokaj objektivno obravnava to problematiko. To je knjiga Almeriga Apollonia *Autunno istriano. La "rivolta" di Pirano del 1894 e i dilemmi dell' "irredentismo"* (Trieste, 1992).

Dnevnik *Politik* je začel izhajati leta 1862 v Pragi, prenehal pa v letu 1919. Pisan je bil v nemškem jeziku, vendar v češkem duhu. *Ottův slovník* ga je predstavil za neodvisen dnevnik. Ivan Prijatelj pa je o njem govoril kot o "staročeškem nemškem organu".¹ V 70. in 80. letih 19. stoletja je časopis doživljal različne neprijetnosti od prepovedi izhajanja do raznih tožb in obtožb glavnih in odgovornih urednikov in lastnika časopisa, ki so imele tudi dokaj hude finančne posledice. Odnos do časopisa se je spreminjal s spremembami osrednje oblasti na Dunaju. V časopisu so se pojavljale tudi novice s slovenskega ozemlja. Ko se je narodnostno vprašanje v monarhiji zaostri, je časopis zelo hitro reagiral. V njem je bilo vse več poročil in razprav o narodnih pravicah, o razmerju med nemškimi in nenemškimi šolami glede na število prebivalcev posamezne narodnosti v nacionalno mešanih pokrajinah. Precej člankov je bilo posvečenih uličnim napisom, razpravljali so tudi o jeziku uradovanja. V to problematiko je seveda sodilo tudi dogajanje v slovenskem prostoru. Na eni strani je bil to boj za slovenske vzporednice na nižji gimnaziji v Celju, na drugem koncu Slovenije, v Primorju, pa boj italijanskega prebivalstva proti dvojezičnim napisom na sodiščih. Dogajanje na Primorskem je časopis posvetil kar precej pozornosti. Tako je najprej spremljal prizadevanje slovenskih staršev v Gorici in Trstu, ki so se borili za slovensko osnovno šolo, ki bi stala v mestu in ne nekje na obrobju. Zelo zavzeto je sledil tudi dogodkom in zapletom v Piranu, Kopru in drugih primorskih mestih ob uvajanju dvojezičnih tabel na sodiščih. Jesenske dogodke leta 1894 v Istri je spremljal precej bolje, bolj podrobno in bolj objektivno kot kranjska osrednja dnevnik *Slovenski narod* in *Slovenec*. Zavedal se je tudi tega, da je

delovanje italijanske iredente tudi vmešavanje kraljevine Italije v notranje zadeve avstrijske monarhije. Včasih je povzemal po *Slovenskem narodu* in *Slovencu*, sicer pa je moral imeti zelo dobrega poročevalca na Primorskem pa tudi raven novinarskega poročanja, komentarjev in člankov, ki so se ukvarjali s to temo, je dokaj višja kot pri obeh kranjskih dnevnikih. Najbolj opazno je to pri opisovanju demonstrantov in Italijanov. Tudi *Politik* naziva tedanje demonstrante s "poulično sodrgo", drugih slabšalnih izrazov pa ne uporablja, česar pa ne moremo reči ne za *Slovenski narod* ne za *Slovenca*. V obeh naših časopisih kar mrgoli zmerjav na račun Italijanov, ki jim ne rečejo drugače kot Lahi ali Lahoni, na račun iredentistov, liberalcev in "framasonsko-židovskega" časopisja. O pravem delovanju iredentistov in anarhistov bralci iz te kombinacije zmerjanja ne izvejo ničesar. Časopis *Politik* pa je tudi to problematiko znal predstaviti mirno in dokaj objektivno. Zdi se, kot da *Slovenski narod* in *Slovenec* kot osrednja kontinentalna časopisa do dogodkov v Primorju nista našla pravega odnosa. Obema je sicer skupno stokanje nad italijanskim obnašanjem, ki pa ga vedno začinita še s kakšno neprimerno pripombo, in previdno pritoževanje nad trdosrčno vlado na Dunaju. Opazita tudi, da italijansko časopise vseh političnih barvnih odtenkov enotno nastopa proti Slovanom in v obrambo Italijanov, vendar se iz tega ničesar ne naučita. Dogodke v Istri sta v glavnem uporabila za uspešno medsebojno prepiranje in klofutanje. Časopis *Politik* pa je o dogodkih v Piranu poročal dokaj obširno, predvsem pa zelo natančno. Ob primerjavi s kasnejšo italijansko literaturo, ki je nastala na osnovi policijskih zapisnikov in sodne obravnave, je osupljiva natančnost in sposobnost analitičnega pisanja tega časopisa. Tudi novice, ki se zdijo bralcu popolne časopisne race, so se pri sodni obravnavi izkazale za resnične.

Tedanja osrednja kranjska dnevnik sta torej pisala tudi o dogodkih v Piranu, vendar sta bila bolj zaposlena z dogajanjem v Celju. Zdi se, da je bilo kontinentalnima časopisoma dogajanje na Primorskem že preveč oddaljeno in tuje. *Slovenski narod* je sicer že 12. oktobra 1894 prinesel članek o slovenščini pri sodiščih, nato pa so si v času od 20. oktobra do 27. decembra s presledki sledili članki na to temo. Sam opis dogajanja v Piranu je bil dokaj skop in suhoparen, deloma zajedljiv. Pač pa se je časopis razpisal ob poročilih iz državnega zbora, ko je bil govor o tej problematiki. Zdi se, kot da bi na Primorskem ne imeli zanesljivega vira informacij. Pisanje *Slovenca* je podobno. Prvi zapis o dogajanju v Piranu je objavil 25. oktobra in nato v presledkih do 24. decembra spremljal dogajanje predvsem preko dogodkov v državnem zboru.

Zelo podrobno je dogajanje v Piranu opisal Almerigo Apollonio v že omenjeni knjigi. Jasno je

¹ *Ottův slovník naučný*, str. 112; Prijatelj, *Slovenska*, str. 305, 307.

pregovoril o tem, da so bili najglasnejši iredentisti v kraljevini Italiji tisti Italijani, ki so po letu 1848 zbežali iz Istre. Od Trsta do Milana so bili organizirani v klubih Dante Alighieri ali pa v kroških Garibaldi. S svojimi izbruhi in zahtevami ter izživljanji so povzročali težave kraljevini Italiji. Knjiga tudi dodobra predstavi tedanje notranje politične razmere v kraljevini Italiji in dejstvo, da je bilo prebivalstvo proti zvezi z Avstrijo in Nemčijo. O iredentizmu skuša govoriti čim bolj objektivno. Ob navajanju poročanja tedanjega časopisja pa se vseeno opredeli, saj s simpatijo navaja le tisto časopisje, ki je bilo liberalno usmerjeno in je podpiralo italijanske zahteve; z zmerno ironijo se otrese tistih nemških časopisov, ki italijanskim zahtevam niso bili naklonjeni in so se opredeljevali zmerno konservativno. O slovenskih in hrvaških časopisih, ki jih poimensko niti ne citira, spregovori le, da so italijanske zahteve napadali z "nezaslišanim srdom". Ob praški časopis *Politik* se je spotaknil poimensko, ker ga je zbolel izraz "italianissimi". Podobno je pristranski tudi pri predstavitvi posameznih oseb. Tako je grofa Franca Coroninija, ki je bil v času piranske afere goriški deželni glavar (1883–1899, česar pa ne omenja), se je pa kot poslanec v državnem zboru postavil na italijansko stališče glede napisnih tabel, predstavil kot "zmernega liberalca"; njegovega sorodnika grofa Alfreda Coroninija, ki je bil v času piranske afere tudi poslanec v državnem zboru in je podpiral slovensko in hrvaško stališče, pa je opredelil kot "sentimentalnega prijatelja Slovencev".²

Leta 1882 je Italija pristopila k dvozvezi med Nemčijo in Avstro-Ogrsko, ki je bila sklenjena 1879. Odnosi med starima zaveznicama in novinko so nihali. Pri tem so igrale pomembno vlogo italijanske in "italijanske" pokrajine, ki so bile tedaj v okviru Avstro-Ogrske.³ Italija se v trozvezi ni dobro počutila, ker so bili trenutki, ko se je morala odreči ali pa vsaj prikriti svoje težnje po širitvi proti Trentinu, Trstu in Istri.⁴ V letu 1894 na področju Benečije-Juljske krajine ni bilo nikakršnega gibanja proti Avstriji. Sobivanje je bilo načeto, vendar ne tako zelo, da se ne bi dalo popraviti. Vodilne italijanske strukture so se pripravljale na daljnosežnejše akcije in jih skušale previdno posredovati med širše ljudske sloje. Bili so očitno presenečeni, ko so Slovenci in Hrvati s svojimi zahtevami po spoštovanju njihovega jezika v uradih, predvsem pa na sodiščih posegli v njihovo politično-administrativno nadoblast. S tem je bilo konec pravlјice o mirnem raznarodovanju Slovanov s pomočjo italijanskih šol na narodnostno mešanem ozemlju.⁵

Poslanci v dunajskem parlamentu so se povezovali v klube. V vladi Edvarda Taaffeja (14. 8. 1879 – 11. 11. 1893) so se poljski poslanci zbirali v poljskem klubu, češki v češkem, Hohenwartov klub pa je prvotno povezoval nemške konservativne poslance, klerikalne poslance, Slovence, istrske in dalmatinske Hrvate in Srbe ter del bukovinskih Romunov. Ob spremembi v parlamentu leta 1891 se je spremenila sestava tega kluba. Dobil je ime konservativni klub in je povezoval večino nemških klerikalcev, Slovence, Hrvate, del bukovinskih Romunov in poslance češke veleposesti.

V začetku 80. let je nastal Coroninijev klub, njegov ustanovitelj je bil poslanec grof Franc Coronini. Tu so bili italijanski primorski poslanci in poslanci moravskega veleposestva. Ta klub je želel zasesti mesto med levico in desnico. Taaffejevo vlado je podpiral do njenega konca.⁶

Ob padcu Taaffejeve vlade so se razcepili tudi Slovenci v Hohenwartovem klubu, šest jih je iz kluba izstopilo, sedem pa ostalo. Med tistimi slovenskimi poslanci, ki so izstopili, so bili vsi primorski poslanci, med tistimi, ki so ostali, pa sta bila tudi Klun in Šuklje.⁷

Po padcu Taaffejeve vlade (11. 11. 1893) so se odnosi med Nemci, Slovani in Italijani v avstrijskem delu monarhije vse bolj zapletali. Nemci so na vsak način skušali ohraniti pridobljene položaje, Slovani so se potegovali za uveljavitev narodnih pravic, ki jih je zagotavljala ustava, Italijani pa so prav tako kot Nemci branili že pridobljeni položaj, poleg tega pa so si prizadevali še za združitev s kraljevino Italijo.

Na Slovenskem imamo tako v letu 1894 dve odmevni narodni akciji. Na eni strani je bil to spopad za slovenske paralelke na nižji gimnaziji v Celju, na drugi strani pa "revolucija" italijanskega prebivalstva v Piranu, ki se je uprlo uvedbi dvojezičnih slovensko-italijanskih tabel ob vhodu v sodišče v Piranu. Ta upor je pritegnil pozornost ne le italijanskega, pač pa tudi nemškega in seveda slovanskega tiska, saj sta tu merila moči osrednja vlada na Dunaju in namestništvo v Trstu. Znano je bilo, da so bili avstrijski vladni krogi v Trstu bolj naklonjeni italijanski kakor slovenski strani, avstrijski politični interesi pa so narekovali sedaj tako, sedaj drugačno taktiko.⁸ Italijanska stran je v ta spor vložila kar precej energije in tudi pričakovala ugoden izid. Spor se je zaostroval tudi zaradi bojev na italijanskem notranjepolitičnem bojišču. Nasprotovanje avstrijski oblasti se je ob izdatni podpori iz kraljevine Italije razširilo tudi v druga istrska mesta tako ob obali kot v notranjosti. Končno je zmagala osrednja oblast na Dunaju, ki je bila

² Apollonio, *Autunno istriano*, str. 17, 18.

³ Gestrin, Melik, *Slovenska zgodovina*, str. 252.

⁴ Apollonio, *Autunno istriano*, str. 26.

⁵ Apollonio, *Autunno istriano*, str. 34.

⁶ *Zgodovina Slovencev*, str. 511.

⁷ *Zgodovina Slovencev*, str. 583.

⁸ *Zgodovina Slovencev*, str. 548.

mnenja, da tako pomembnih odločitev pač ne bo narekovala "sodrga s ceste". "Revolucija" se je končala s sodno obravnavo, vsem udeležencem pa je ostal neprijeten priokus, da problem ni razrešen in za vse ne veljajo enaka pravila.

Kako se je začelo

Prvo novico o dogodkih v Piranu je časopis *Politik* objavil 23. oktobra 1894.⁹ Časopis je že vse leto poročal o prizadevanju Slovencev v Celju za slovenske paralelke na nižji gimnaziji ter o borbi Slovencev v Gorici in Trstu za osnovne šole v slovenskem jeziku, ki ne bi bile odrinjene na mestno obrobje. Prvo novico o dogajanju v Piranu je povzel po *Slovencu* in zelo na kratko opisal dogajanje. Po odredbi pravosodnega ministrstva bi morali v nekaterih sodnih okrajih v Istri sprejeti dvojezične napise in pečate. To je sprožilo na italijanski strani burno reakcijo. Italijansko časopisje vseh barv je takoj enotno ostro nasprotovalo tej odredbi, prebivalstva pa ni bilo težko naščuvati. Tako sodnik v vsem Piranu ni našel obrtnika, ki bi snel tablo s samo italijanskim napisom in jo zamenjal z novo dvojezično. Končno se je moral tega dela lotiti sodni sluga. Množica pa je začela novi napis obmetavati s kamenjem in drugim materialom in ga zelo hitro uničila; v Kopru se je občinski zastop odločil za protest, vendar ga je glavarstvo preklalo.¹⁰ V dodatku k časopisu *Politik*, to je bil *Abendblatt*, so bili dogodki v Piranu opisani precej bolj barvito. Podatke o dogajanju so prejeli po telefonu. Na Tartinijevem trgu se je po teh podatkih zbralo približno 200 Italijanov, ki so kričali "Živela Italija! Živel Piran! Živel naš narod! Dol s Slovani! Nočemo nobenih slovanskih tabel!". Množica se je nato napotila k okrajnemu sodišču in nanj začela metati kamenje. Precejšen del demonstrantov pa se je obrnil proti stanovanju duhovnikov Maraspina in Fonda in začel tudi njuni hiši obmetavati s kamenjem. Hišo, v kateri je živel Fonda, so obkolili, tako da je moral duhovnik pobegniti po strehi. Trgovino njegovega brata so uničili, blago pa med vriščem fanatične množice zmetali na cesto. Od tu so se razgrajči odpravili do hiše italijanskega kanonika Vidalisa in mu priredili dobrodošlico. Del demonstrantov je začel zvoniti z zvonovi na Tartinijevem trgu, hkrati so razgrajali in prepevali italijanske pesmi. Govorilo se je tudi, da so ženske z otroki v naročju prepevale prihod orožnikov in jim kričale "Pobijte nas! Iz nas že ne boste naredili Slovanov!". Orožniki res niso posredovali.¹¹

Komentar iz Prage, ki je bil objavljen naslednji dan, ugotavlja, da piranski izgredi niso bili sponžani, pač pa posledica dobro pripravljene in preračunane agitacije, njene niti pa so imeli v rokah eden od italijanskih poslancev v dunajskem parlamentu ter tržaški iredentisti. Očitno je tudi, da je "razgrajška sodrga" črpala moč iz nemoči nekaterih uradnih oseb, ki bi morale izpeljati zakonske zahteve, ne glede na razmere, a so se tega ustrašile in tako dale demonstrantom polet.¹² Da je bilo to sklepanje in opazovanje povsem pravilno in še preblago, dokazujeta četrto in peto poglavje v knjigi Almeriga Apollonia *Autunno istriano*, ki je napisana na podlagi policijskih zapisnikov in zaslišanj pred sodiščem, saj je bilo nastalo škodo končno treba poravnati.

Naslednjega dne je *Politik* objavila članek o tem, da naj bi oblast zaradi tako burne reakcije italijanske ulice staro tablo po službeni poti znova obesila. To je bila po mnenju časopisa kapitulacija pred mestno sodrgo, ki naj bi spravila cesarske oblasti v težaven položaj, kajti na drugi strani je znana izjava ministrskega predsednika o tem, da bodo organi državne oblasti vzdrževali red in mir ter da bodo izgrednikom stopili na prste in zagotovili varnost mirnim meščanom. Poudaril je še, da zakonodaja ne bo upoštevala argumentov poulične drhali. To pojasnilo je veljalo za ves avstrijski del monarhije.¹³ Dopolnilo k temu poročilu je prinesel *Abendblatt*, ki je o dogajanju v Piranu pisal bolj podrobno, hkrati pa je objavil komentarje nekaterih tujih časopisov. Na prvi strani je bil objavljen opis prihoda vojske z ladjo v Piran. *Neue Freie Presse* je podrobno opisala, kako so se ob znaku za alarm zgnetli ljudje v pristanišče in prepevali himno *Lege nazionale* ter kričali, da ne marajo vojakov. Izkrčevanje vojakov je bilo zelo počasno, tako da jih je množica lahko ogrožala in so morali oblikovati carré. V večernih urah pa se je množica spet zbrala na Tartinijevem trgu. Hiše so bile zatemnjene, ulične svetilke so gorele le s polovično močjo. Začeli so zvoniti za preplah in med množico so se slišali pozivi na barikade. Na trgu se je pojavil župan dr. Domenico Fragiaco,¹⁴ ki ga je spremljal tajnik namestništva v Trstu. Župan je s

¹² *Politik* 294, 24. 10. 1894, str. 2. *Inland*, Prag 23. 10.

¹³ *Politik* 294, 24. 10. 1894, str. 2.

¹⁴ Dr. Domenico Fragiaco je bil od 70. let 19. stoletja aktiven tako s peresom kot s petardami. Bil je novinar pri tržaškem časopisu *L'Indipendente*. Za piranskega župana je bil izvoljen štirikrat. Pod njegovim vodstvom je mesto napredovalo. Bil je predan politik pa tudi več ljudski tribun. V deželnem zboru je veljal za radikalca proti slovesnko-hrvaški skupini, na občinski ravni pa naj bi veljal za prijatelja Slovencev. Njegov odnos do narodnosti je bil zmuzljiv; imel je lastne zamisli o medsebojnem odnosu med Slovani in Italijani, predvsem pa se je na vsak način skušal izogniti vmešavanju klerikalno-nacionalnega v mednarodne odnose (Apollonio, *Autunno istriano*, str. 20, 39, 61, 120).

⁹ *Politik* 293, 23. 10. 1894, str. 2.

¹⁰ *Politik* 293, 23. 10. 1894, str. 2, *Die Italianissimi im Delirium*.

¹¹ *Politik, Abendblatt* 293, 23. 10. 1894, str. 1.

tresočim glasom oznanil, da so zmagali in da bodo znova namestili staro tablo, na kateri je le italijanski napis. Množica je bila navdušena, začela je vzklikati "Godba! Godba! Razsvetljava!". Vse hiše so se v hipu razsvetlile, skozi mesto pa je zakoralala mestna godba, ki jo je množica navdušeno pozdravila; šele po desetih zvečer se je množica razšla.¹⁵

Piranski župan (podestat), odvetnik in pesnik, dr. Domenico Fragiaco (1848–1929) (iz časopisa *L'Indipendente*, 10. 11. 1894, original hrani Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).

Dogajanje v Piranu je opisal tudi tržaški *Piccolo della Serre*. Podobno popisuje vzdušje v mestu, podrobneje pa govori o težavnem položaju vladnega komisarja in občinskega zastopa. Po tej interpretaciji je občinski zastop skušal izsiljevati komisarja z izjavo, da bo odstopil, saj v primeru resnega komisarjevega nastopa ne odgovarja za reakcijo množice. Vladni komisar naj bi po tem odgovoru telegrafiral po navodila na namestništvo in dobil dovoljenje, da se znova obesi tabla z italijanskim napisom. To odločitev je vladni komisar oznanil z balkona sodne palače, množica je bila navdušena. Želela je tablo takoj obesiti nazaj, vendar to ni bilo mogoče, ker so jo že odpeljali v Koper zaradi pripisa v hrvaščini. Tako je množica

vzela neko tablo z bližnje trafike in jo z robci privezala na okrajno sodišče. Naslednji dan je bila italijanska tabla že na starem mestu.¹⁶

Razmere v Piranu je spremljalo živahno pisarjenje Italijanov iz Italije v tržaške časopise. Vsi so bili vneti nasprotniki dvojezičnih napisov. Tako je *Piccolo* poročal, da so v Rovinju napise odstranili s pomočjo kaznjencev, ker domačini niso hoteli pomagati. Časopis *Vaterland* je dvomil v ponovitev nemirov, obenem pa je bil mnenja, da je škandal, da državi pripisujejo tako šibkost. Le *Extrablatt* je v svojih komentarjih spomnil na to, da je dogajanje v Piranu posledica sistema, ki ga vlada izvaja v Istri. Po njegovem mnenju je treba Italijanom dopovedati, da živijo tu tudi drugi narodi, ki imajo tudi svoje pravice.¹⁷

Ob piranskih dogodkih se je vse bolj jasno kazal odnos med namestništvom v Trstu in osrednjo oblastjo na Dunaju, na drugi strani pa prepričanje Italijanov o poslanstvu njihove "dvatisočletne kulture" med primitivnimi prebivalci. Vse bolj očitno je postajalo prizadevanje iredentistov, da bi v ta predel Avstro-Ogrske vnesli čim več zmede. Piranska zgodba je imela svoje ozadje tako v Italiji kot tudi v dunajskem parlamentu. Ob teh sporih so bili med slovanskim delom prebivalcev monarhije še najbolj občutljivi Čehi. Časopis *Politik* je 25. oktobra na prvi strani prinesel zgodbo o izprijenem sinu, ki mu domači odpuščajo vse hudobije, nato pa sledi naštevanje vseh neprijetnosti in sitnosti, ki so jih Italijani, ki živijo v avstrijskem delu monarhije, že povzročili. Zelo dobro je prikazano njihovo nagnjenje k ekspanzionizmu. Nato sprejmovi članek o številčnem razmerju med Italijani in Slovani v Istri ter o vladnem poigravanju s tem dejstvom. Ob načinu vladanja, kot si ga je zamislila v Istri avstrijska centralna oblast, ni čudno, da se je zgodila "revolucija" v Piranu. Po mnenju časopisa je bilo za osrednjo oblast neprijetno, da so se sedaj predstavniki te oblasti sami ujeli v past in so popustili pritiskom ceste. To je omajalo ugled države, ki jo Italijani že itak povsem odkrito sovražijo in prezirajo. Članek omenja tudi čudno obnašanje provladnega časopisja, ki se je odkrito postavilo na italijansko stran, razen časopisa *Extrablatt*, ki je edini omenil, da so Italijani na tem področju pač državljani avstrijske monarhije in bi se morali do svoje države obnašati lojalno. Na drugi strani pa *Deutsche Zeitung* meni, da je bil kraval, ki so ga organizirali Italijani v Piranu, potreben, ker je bil usmerjen proti Slovanom, ob tem pa bi morali tudi Nemci pridobiti kaj zase. Kdaj bo prišlo do interpelacije vlade, je bilo le še vprašanje časa. Boleč je bil predvsem poraz vladnih predstavnikov in popolna zmaga ulice. Časo-

¹⁵ *Politik, Abendblatt* 294, 24. 10. 1894, str. 1.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Prav tam.

IL PAESE

GIORNALE POLITICO QUOTIDIANO

N. 27 Trieste, Giovedì 1. Novembre 1894 (11.^a Edizione) Anno I

PREZZI D'ABBONAMENTO

Trimestrale per Trieste L. 2.00
 Semestrale " " " 4.00
 Annuale " " " 8.00

Per la gestione vengono aggiunti in più le spese postali.

Un singolo numero della giornata . . . soldi 1

Le lettere indirizzate alla Redazione del giornale devono essere affrancate, altrimenti vengono respinte.

AVVERTENZE

La prima edizione del Paese esce al lunedì. Il giornale viene stampato in lingua italiana. Le inserzioni si ricevono tutti i giorni, eccettuato il giorno di domenica. Il prezzo delle inserzioni si calcola per riga e per giorno. Per le inserzioni di lunga durata si fanno speciali convenzioni. Per le inserzioni di lunga durata si fanno speciali convenzioni.

Redazione: Trieste, via S. Maria 11, il piano.

Per le inserzioni di lunga durata si fanno speciali convenzioni.

Il club Hohenzwari e la questione istriana.

Di una corrispondente anonima.

Faenza, 30 ottobre.

Il suo così è poco ben accolta, e non è stata ancora pubblicata. Il club Hohenzwari, in questa questione della quale ha fatto il suo ufficio, non ha ancora preso una decisione, e si attende che si decida in questi giorni. Il club Hohenzwari, in questa questione della quale ha fatto il suo ufficio, non ha ancora preso una decisione, e si attende che si decida in questi giorni.

ISTANTANEE.

Di una corrispondente anonima.

Il ministro della guerra, il generale von Helldorf, è stato ricevuto dal presidente del consiglio, il signor Crispien, il 30 ottobre.

NOTE ED IMPRESSIONI

Di una corrispondente anonima.

Per il ministro della guerra, il generale von Helldorf, è stato ricevuto dal presidente del consiglio, il signor Crispien, il 30 ottobre.

EREDITA' D' EVA.

Di una corrispondente anonima.

Il club Hohenzwari, in questa questione della quale ha fatto il suo ufficio, non ha ancora preso una decisione, e si attende che si decida in questi giorni.

EREDITA' D' EVA.

Di una corrispondente anonima.

Il club Hohenzwari, in questa questione della quale ha fatto il suo ufficio, non ha ancora preso una decisione, e si attende che si decida in questi giorni.

EREDITA' D' EVA.

Di una corrispondente anonima.

Il club Hohenzwari, in questa questione della quale ha fatto il suo ufficio, non ha ancora preso una decisione, e si attende che si decida in questi giorni.

O dogodkih v Piranu sta se razpisala tudi italijanski časopis iz Trsta Il Paese, 1. 11. 1894 ...

... in italijanski časopis iz Istre (rovinjska) L'Alba, 8. 11. 1894 (originala hrani Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).

pis *Politik* se je lotil še primerjave reakcije vlade ob dogodkih v Pragi (napisi), ko je centralna oblast zelo hitro razglasila izredno stanje in ga nato še podaljševala.¹⁸ Tudi to sporočilo je dopolnil *Abendblatt* z odlomki iz nemškega liberalnega časopisa. Tako se *Neue Freie Presse* zgraža nad nerodnostjo pravosodnega ministra, da je prav v tem času izdal jezikovne predpise za Istro. Časopis je prepričan, da se bo zaradi teh sporov zamajala vladna koalicija in se mu zdi neprimerno, da se ta podre zaradi podeljevanja jezikovnih pravic Slovanom v Istri. Časopis je tudi podrobneje poročal o ponovni namestitvi italijanske table, kjer je ob piranskem županu ves čas, sicer brez besed, stal tudi tajnik namestništva v Trstu. Na koncu se časopis sicer le vpraša, ali je imela ponovna namestitve italijanske table tudi "avtorizacijo z visokega mesta".

Neue Wiener Tagblatt je še bolj jasno povedala, da je bolje, da minister odstopi, kot pa da propade koalicija zaradi nekaj slovenskih glasov.

V Trstu so po poročilu privatnega telefona pripravljali veliko demonstracijo županov istrskih mest, ki se je ni nameraval udeležiti le hrvaški župan iz Buzeta. Ta demonstracija županov se je pripravljala zato, ker je bila na sodišču prvič obravnava v slovenskem jeziku, le tožilcu so prevajali v italijanščino. Italijani so se vznemirjali tudi zaradi slovenskega načrta, da bi v mestu s pomočjo Ciril-Metodovega društva ustanovili privatno šolo in otroški vrtec.

Ker se je v Piranu začela sodna obravnava zaradi znanih dogodkov, je pravosodni minister tja poslal adjunkta pri deželnem sodišču dr. Krammerja.¹⁹

Kako se je zapletalo naprej

Spor zaradi table na sodišču v Piranu je s tem, ko je lokalna oblast znova pritrdila staro tablo, ki je imela le italijanski napis, dokončno prestopil lokalne razmere ter se prenesel na Dunaj. Očitno je bilo, da je bil poleg vprašanja slovenskih paralel na nižji gimnaziji v Celju tisto "zrno peska" v sistemu, ki je grozilo, da bo sistem zaškripal. Tega so se dobro zavedali provladni časopisi, ki so začeli s premišljeno kampanjo o tem, če je vredno zaradi pravosodnega ministra in slovenskih poslancev v Hohenwartovem klubu tvegati razdor koalicije. Jezikovnega zakona naj ne bi izvajali tako resno, saj je vendar treba upoštevati občutljivost in rahločutnost Italijanov, kadar gre za vprašanje prevlade njihovega jezika. V zagovarjanju Italijanov se je še prav posebno potrudila *Neue Freie Presse*. Ob dogodkih v Piranu so se znašli v neprijetnem

položaju tudi tisti slovenski politiki in njihovi pristaši, ki so zagovarjali koalicijo. Avstrijskemu liberalnemu časopisju bi še bolj ustrezalo, da bi pravosodni minister odstopil, da bi se Hohenwartov klub umaknil ter bi prevladala poljsko-nemška večina; pa še o Poljaki niso bili prepričani, da so povsem zanesljivi.²⁰ Vse manj je bilo jasno, na čigavo pobudo so znova obesili tablo le z italijanskim napisom. Tako je *Grazer Tagespost* pisala, da so zahtevo po dvojezičnosti v Istri preklicali zaradi nesporazuma.

Na Dunaju pa so se med tem dogajale zanimive stvari, saj so italijanski krogi začeli pritiskati na svoje dunajske poslance, naj dosežejo, da v Istri ne bo nobenih jezikovnih sprememb. Na tem področju je prevzel pobudo poslanski klub Franca Coroninija, ki je začel z dobro podprto akcijo, s katero si je prizadeval prepričati spremembe v korist Slovanom v Istri. Na drugi strani pa je pravosodni minister nameraval braniti svojo integriteto in ugled. Napetosti in preigravanja na Dunaju so imele odmev tudi pri namestništvu v Trstu, ki ga je v tem času vodil von Rinaldini.

Da razmere le niso tako preproste, je bilo mogoče zaznati iz razglasov, ki jih je dal piranski župan nalepiti po mestu. V njih je najprej pohvalil Pirančane za njihov navdušen nastop proti dvojezičnim napisom, hkrati pa jih posvaril, da ne smejo prestopiti meje mere in pameti.

Nemiri v Piranu so odmevali tudi v Kopru, predvsem potem, ko se je razvedelo, da so v Piranu nazaj namestili staro tablo. Tudi Koprčani so zahtevali table, kjer bi bili le italijanski napisi. Proti večeru so priredili demonstracije, orožniki pa so bili preslabotni, da bi demonstrante lahko razgnali. Ko so prijeli dva fanta, ki sta hotela v zvoniku biti plat zvona, je med množico zavrelo. Župan je od vladnega komisarja zahteval posredovanje, naj fanta izpustijo in to se je tudi zgodilo. Množica je bila zadovoljna in se je odzvala s klici "Živel Trst! Živela Istra! Živel Piran!". Podobne demonstracije so bile tudi na Osorju.

V Piranu so že začeli s preiskavami zaradi nemirov in uničenja imovine. Preiskavo je vodil adjutant višjega deželnega sodišča dr. Krammer.²¹ Na Dunaju se je nadaljeval pritisk Coroninijevega kluba na vlado, predvsem na ministra za pravosodje. Klubu so pomagali tudi italijanski poslanci iz Istre, ki so motovili okrog tega, da ne bodo odgovarjali za reakcijo prebivalstva ob namestitvi dvojezičnih tabel. Pravosodni minister je na vse te pritiske odgovoril, da bo vlada pri svojih odločitvah upoštevala dejanske razmere v Istri.

¹⁸ *Politik* 295, 25. 10. 1894, str. 1.

¹⁹ *Politik, Abendblatt* 295, 25. 10. 1894, str. 1.

²⁰ *Politik* 296, 26. 10. 1894, str. 1. *Sandkorn von Pirano*.

²¹ *Politik, Abendblatt* 296, 26. 10. 1894, str. 1, 2.

Vojska pred piransko občinsko palačo oktobra 1894 (original hrani Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran).

Ob koncu oktobra pa se je sporu zgodil preobrat – med Italijani v Istri ni bilo več čutiti prejšnje samozavesti. Odločba o dvojezičnih tablah je obveljala v Trstu, Piranu ter v drugih istrskih mestih, v katerih je raslo nelagodje. V Krminu v Brdih so že imeli dvojezično tablo. Pojavile pa so se reakcije s slovenske strani. Na Socerbu so tako ponoči razbili in pomazali italijanske table.²²

Časopisna razprava o dvojezičnih tablah se je zavlekla v november in se s prvih strani preselila v notranjost časopisa. O razmerah so spregovorili tudi poljski časopisi. Tako je *Czas* še dokaj objektivno predstavil razmere, čeprav je našel več razumevanja za italijanske zahteve; zanimiva je njegova misel, da je Italijanom več do agitacije kot do resnične ohranitve starega reda; zaradi teh na-

pisov naj, po mnenju časopisa, ne bi imel nihče nič več in nihče nič manj. Med zahodnim in vzhodnim delom Istre pa je treba najti neko obliko sodelovanja. Druga dva poljska lista *Przegled* in *Kurjer Poznanski* sta se še bolj odločno postavila na italijansko stran.²³

Med tem časom so italijanski župani istrskih mest sklenili izpolniti svojo obljubo in priti v Trst, čeprav je namestnik objavil, da jih ne bo sprejel. V mestni hiši so jim sicer pripravili slovesen sprejem, nato pa sta se z župani ukvarjala italijanska poslanca v dunajskem parlamentu Bartoli in Rizzi. Piranski župan naj bi podal ostavko, ki jo je utemeljeval s tem, da po postavitvi dvojezičnih tabel ne more ostati na svojem mestu, ker ni izpolnil obljube, ki jo je dal množici. Bil je mnenja,

²² *Politik, Abendblatt* 301, 31. 10. 1894, str. 1.

²³ *Politik* 302, 1. 11. 1894, str. 2, 3.

da je prebivalstvo italijansko in so dvojezične table kazen.²⁴

Ko so namestili dvojezične table na okrajnem sodišču v Piranu, je Tartinijev trg zasedla vojska. Oddelek pešcev je bil pred mestno hišo, drugi pa pri okrajnem sodišču. Ceste, ki vodijo na trg, pa je nadzorovalo orožništvo. Uradne table so varovali ves dan. Pirančani so se tokrat odločili za drugačno obliko protesta. Vsi lokali, tudi trgovine, so ostali zaprti, do poldneva so bile ceste in ulice prazne, ladje v pristanišču so spustile zastave na pol droga, vrata in okna hiš so ostala zaprta, večina oken je bila še ovešena s črnimi rutami. Proti poldnevu so se v mestu pojavile ženske, oblečene v žalno črnino, dečki pa so na rokavih nosili žalne trakove. Delo je zastalo, mestni uradi so ostali zaprti. Zaradi "žalne demonstracije" Pirančanov je vladni komisar poklical k sebi piranskega župana dr. Fragiacomu in mu v imenu politične oblasti naznanil, da morajo demonstracije prenehati, da je treba odstraniti vse žalne simbole. Po pogovoru z vplivnimi meščani, ki so vse dogajanje vodili iz varne razdalje, je naznanil množici, da mora prenehati z demonstrativnim izražanjem žalovanja in odstraniti vse črne zastave. Kdor se bo upiral, ga bo kaznovala politična ali pa sodna oblast. Po tem pozivu so žalne embleme sicer odstranili, lokali in trgovine pa so ostali zaprti in skoraj vsi prebivalci so hodili okrog oblečeni v črnino. Ko so v Rovinju izvedeli, da bodo tudi pri njih obesili dvojezične table, se je mesto solidariziralo s Piranom. Zaprti so gostilne, kavarne in trgovine, ceste so bile prazne. Občinski svet je na nujni seji sklenil, da bo podprl žalovanje Rovinčanov zaradi prizadetosti italijanskih narodnih čustev. V nekateri krajih v Istri pa ni bilo tako mirno. V Valah (Balah) so ljudje s kamenjem napadli orožnike ter celo streljali, vendar na srečo niso nikogar zadeli. V Pulju in Dinjanu so morali orožniki poklicati na pomoč okrepitev, v Buzetu so premazali dvojezični napis na pošti.²⁵

Kako se je končalo

Konec afere z napisnimi tablamami ni nikogar zadovoljil. Ob tej aferi so se v dokaj čudni luči pokazali nekateri poljski časopisi, ki so se opredelili za italijansko in nemško liberalno stran in s tem škodili tudi poljskim narodnim interesom. Slovenci so po mnenju časopisa *Politik* reagirali precej pozno. O slovenščini in hrvaščini na sodiščih na Primorskem je pisal *Slovenski narod* sicer že 12. ok-

tobra,²⁶ o dogodkih v Piranu pa šele 24. oktobra.²⁷ *Slovenec* je o dogodkih v Piranu pisal 25. oktobra.²⁸ Tudi slovenski politiki na Dunaju niso bili najhitrejši. Interpelacije so začeli vlagati šele 24. oktobra.²⁹ Primorski poslanci Nabergoj, Laginja, Spinčič in Gregorčič so 6. novembra pod vodstvom grofa Alfreda Coroninija šli k ministrskemu predsedniku Windischgrätzu in mu predstavili razmere s slovanskega stališča. Ministrski predsednik jim je odgovoril, da ne vidi nobenega razloga, zaradi katerega bi se smeli Slovenci in Hrvatje v Istri čutiti žaljeni, vlada pa ne more odločiti o tem, kaj pišejo o napisnih tablah različni časopisi. Vzponredno z akcijo Slovencev, ki niso bili v koaliciji, se je pripravljala tudi akcija Slovencev, ki so bili člani Hohenwartovega kluba. Kot njihov govornik naj bi nastopil sam Hohenwart, ki bi pri pravosodnem ministru grofu Schönbornu interveniral zaradi jezikovnih razmer v Istri.³⁰

O sprejemu primorskih slovenskih poslancev pri ministrskem predsedniku je poročal časopis *Die Presse* in objavil predsednikove besede, da vlada zagotavlja vsem narodom monarhije enako blagostanje. Boj za dvojezične napise in proti njim pa se je vlekel naprej. Na eni strani so o tem razpravljali na nivoju deželnega glavarja in županov, na drugi strani pa je ulica izražala svoje sovraštvo s tem, da je razbijala in mazala dvojezične table.

V Piranu se je v tem času nadaljevala preiskava o demonstrantih in razbijačih ter tatovih, iz ozadja pa je ščuvalo časopisje iz kraljevine Italije. Piranski župan je prejemal številne izraze sožalja. Tako je poslanec Bartoli telegrafiral: "Istra je solidarna s Piranom, ki je kaznovan zaradi patriotičnega prestopka." V Novigradu pri Poreču so pijani fantje vzklikali Istri in poniževali Slované, pridružila se jim je tudi precejšnja množica, tako da sta oba orožnika imela kar precej dela, da sta lahko vzdrževala red. Proti polnoči so se razmere umirile. Naslednji dan je prišel v Novigrad okrajni uradnik iz Poreča z več orožniki, vendar se izgredi niso ponovili. Deželni glavar je v depeši, ki jo je v zvezi z dvojezičnimi tablamami poslal ministrskemu predsedniku, napisal: "Medtem ko so se italijanski poslanci in deželni odbor pogajali, da bi izprosili preklic odločbe o dvojezičnih tablah v Piranu, je že prispelo poročilo o njeni uspeli pritrditvi. Zelo obžalujem, da niso upoštevali mojega na dejstvih temelječega ugovora." Rimski časopis *Riforma* se je pri svojem pisanju o razmerah v Istri skliceval na časopis

²⁶ *Slovenski narod* 234, 12. 10. 1894, str. 1.

²⁷ *Slovenski narod* 244, 24. 10. 1894, str. 1, 2. *Rinaldini contra Schönborn*.

²⁸ *Slovenec* 245, 25. 10. 1894, str. 1. *Upor je zmagal!*

²⁹ *Slovenec* 246, 26. 10. 1894, str. 1, 2.

³⁰ *Politik* 308, 7. 11. 1894, str. 2.

²⁴ *Politik, Abendblatt* 303, 2. 11. 1894, str. 2.

²⁵ *Politik, Abendblatt* 307, 6. 11. 1894, str. 2; *Politik* 308, 7. 11. 1894, str. 2, *Die Istrianer Affere*, str. 7.

Provincia di Brescia, ki je odkrito pisal o tem, da bodo njegovi prijatelji istrske razmere uporabili za predmet diplomatske akcije, ne da bi pri tem prestopili meje še dopustnega in tako prepustili deželo na milost in nemilost "nevarnim elementom". Kako se da to narediti, pa časopis ni povedal. "Morali bi se spomniti na zaplete ob Oberdankovi aferi.³¹ Sedaj prijatelji časopisa spet dvigujejo glavo in zahtevajo, naj ministrski predsednik kraljevine Italije Francesco Crispi uradno in javno nastopi v korist Istre. Ne vemo, če vlada res ni ničesar naredila za Istro, mislimo, da je dovolj zvita, da tega ne obeša na veliki zvon", končuje svoj komentar rimska *Riforma*.³² Novice o vsem tem dogajanju pa so se sedaj preselile že na sedmo stran časopisa. Na prvi in drugi strani so se spet pojavili članki o prizadevanju Slovencev za slovensko šolo v Gorici.³³ Strasti v Istri pa se še niso pomirile; Slovani so pripravljali povračilne akcije. Tako so poročali o tem, da hrvaški župan Buzeta Flego, ki se tudi ni udeležil pohoda istrskih italijanskih županov v Trst, pripravlja velikanski sodni proces. Sprožil je tožbo proti 98 Italijanom Huma (kraja pri Buzetu), ker naj bi ga ovirali pri gradnji šole. Obtoženi pa so se branili, da je hotel župan porušiti magistrat, da bi tam zgradil šolo.

Na Reki so se stepli italijanski in slovanski mornarji. Pet italijanskih mornarjev so zaprli, ti pa so se izgovarjali, da so jih Slovani prej obmetavali s kamenjem.³⁴

Začele so se pojavljati tudi novice o anarhističnih listkih in razglasih.³⁵ To je moralo potrditi tudi cesarsko-kraljevo deželno in tiskovno sodišče, saj je zaplenilo material, ki je krožil po Istri in Trstu. Naslov časopisa je bil *Circolo Garibaldi – Sezione Istriana*, podnaslov pa *Il Comitato esecutivo*. Sodišče je bilo mnenja, da vnaša to nemir v deželo, grof Franc Coronini pa je zatrjeval, da v Avstrijskem Primorju iredentistične propagande ni. Prepoved tega časopisa pa ga je postavila na laž.³⁶

Protislovanska agitacija se je nadaljevala s širjenjem različnih laži s pomočjo letakov in tiska, ki so ga razširjali v Trstu in Istri. V kraljevini Italiji je

časopisje objavljalo zgodbe o grozodejstvih, ki se godijo Italijanom v Istri. Pisali so o tem, da so istrski zapori prepolni in vozijo zato italijanske obsojence v Ljubljano, Celovec in Gradec. Med svojimi bralci so tako spretno in postopno ustvarjali vzdušje, da bi prišlo "italijansko vprašanje" v Avstriji na dnevni red. Nasprotovanje Slovanom in avstrijski državi se ni pomirilo. V Trstu in v Istri so se začele različne oblike ščuvanja, ki naj bi imele anarhistično ozadje, ker namestništvo v Trstu ni hotelo priznati iredentistične dejavnosti na svojem ozemlju. Zadarski časopis *Jednost* je o tem menil, da se je treba zavedati, da so vse te novice prenapihnjene ter da bo vse skupaj ogrozilo koalicijsko vlado na Dunaju. Ob tem je opozoril še, da so glede istrskega vprašanja vsi italijanski časopisi soglasni, razlika med njimi je le v času, v katerem nameravajo doseči cilj.³⁷

Ob koncu novembra 1894 je *Politik* zapisala, da so sedaj v prostorih piranske sodne palače dvojezični napisi.³⁸ Hkrati pa je bilo tudi vse več podatkov o iredentizmu, ki ga je *Korrespondent Bureua* skušal prikazati kot anarhizem tudi potem, ko je policija prijela znanega iredentista, ko je razširjal iredentistični material, predvsem letake z napisi "Evviva l' Istria italiana, Evviva l' Italia". O tem je iz Pulja poročal časopis *Nova sloga*. *Politik* dodaja, da bi bila sedaj naloga slovenskih poslancev iz Primorja, da opozorijo grofa Franca Coroninija na nov pojav iredentizma v Primorju.³⁹

Italijansko primorsko časopisje je začelo agitirati za to, da bi v Trstu organizirali zborovanje *italianissimo* iz Istre. Ob koncu leta so se pripravljale deželnozborske volitve, ki so Italijanom v Istri začele povzročati kar nekaj skrbi. Vse delovanje na nacionalnem področju v dneh do volitev je bilo podrejeno tej problematiki. Trst so določili za svoje duhovno središče, pa tudi lažje so tu nabrali primerno število pouličnih kričačev, ki so jih potrebovali za ozadje svojih demonstracij.⁴⁰ V Piranu so med tem spet odstranili dvojezične napise, ki so jih pritrdili v notranjosti sodišča. Zamenjali so jih s samo italijanskimi. Poslanec Klun s tovariši je 28. novembra 1894 o tem vložil interpelacijo na ministra za notranje zadeve in na pravosodnega ministra. Podobno interpelacijo je vložil tudi poslanec grof Alfred Coronini s tovariši, ki v svoji interpelaciji omenja še enako postopanje na sodišču v Trziču (Monfalcone).⁴¹ O tem dogajanju je nekaj dni kasneje spregovoril tudi časopis *Politik*. Najprej je predstavil interpelacijo grofa Alfreda Coroninija, ki jo je ta vložil na zasedanju poslanske

³¹ Guilielmo Oberdan(k), italijanski irredentist, rojen v Trstu 1. 2. 1858, umrl v Trstu 20. 12. 1882. Študent inženirstva je ob vpoklicu v vojsko leta 1878 v času avstrijske okupacije Bosne pobegnil v Italijo. V času priprav na proslavo 500-letnice prihoda Trsta v habsburške roke se je povezal z iredentističnimi krogi. Z Istranom Donatom Ragoso sta pripravljala atentat na cesarja Franca Jožefa. V Ronkih so Oberdanka prijeli. Bil je obsojen ter kljub protestom z vsega sveta obešen v tržaškem zaporu (*Dizionario*, str. 454). V času, ki ga obravnavam, je bil italijanski narodni heroj.

³² *Politik* 309, 8. 11. 1894, str. 2.

³³ *Politik* 316, 15. 11. 1894, str. 2.

³⁴ *Politik, Abendblatt* 321, 20. 11. 1894, str. 3.

³⁵ *Politik, Abendblatt* 321, 20. 11. 1894, str. 3.

³⁶ *Politik* 324, 23. 11. 1894, str. 2.

³⁷ *Politik* 325, 24. 11. 1894, str. 2.

³⁸ *Politik* 326, 25. 11. 1894, str. 3.

³⁹ *Politik* 326, 25. 11. 1894, str. 3.

⁴⁰ *Politik* 328, 27. 11. 1894, str. 2.

⁴¹ *Slovenec* 274, 29. 11. 1894, str. 1.

ABBONAMENTI

Un anno ..... L. 10
 Un semestre ..... L. 5
 Un mese ..... L. 1

Per l'anno, inviare fede di credito.
 Gli abbonamenti cominciano il 1. di ogni mese.

UNA SPEDIZIONE

In adempimento delle leggi sul servizio postale, questa rivista è posta in vendita per corrispondenza.

Per gli abbonamenti, spedite il vostro denaro a: **PIRANUS**, via S. Vito, 10, Pirano.

don Chisciotte di Roma

PUBBLICITÀ

Si annunzia e si locano in tutto il Regno ed in tutte le provincie Italiane le sedi del giornale **PIRANUS**.

A. Tassinari

Via S. Vito, 10, di Pirano.

Per le inserzioni, spedite il vostro denaro a: **PIRANUS**, via S. Vito, 10, Pirano.

ANNO II. — N. 315.   **Pirano e Anichini, Via S. Vito 10.**   **Domènigo, 11, 27 novembre 1894**

UN DICHIAMATO CHE RITORNA

Un dicamato, non per la volta consecutiva di questa rivista, ma per la volta consecutiva di questa rivista, non per la volta consecutiva di questa rivista, ma per la volta consecutiva di questa rivista...

NELLE VIE DI PIRANO

— Che non stiano facendo politica sopra questo dicamato? —
 — Non è un altro dicamato del nostro tempo. —

Un dicamato, non per la volta consecutiva di questa rivista, ma per la volta consecutiva di questa rivista, non per la volta consecutiva di questa rivista, ma per la volta consecutiva di questa rivista...

IL BANCHETTO A ZOLA

— Soltanto aspettando i bestii giornalisti che al ristorante hanno a un tavolo... per un mangiare! —

GUERRA ALLO STATO CIVILE

Un dicamato, non per la volta consecutiva di questa rivista, ma per la volta consecutiva di questa rivista, non per la volta consecutiva di questa rivista, ma per la volta consecutiva di questa rivista...

Un dicamato, non per la volta consecutiva di questa rivista, ma per la volta consecutiva di questa rivista, non per la volta consecutiva di questa rivista, ma per la volta consecutiva di questa rivista...

Piranska revolucija se je znašla tudi na naslovnici rimskega satiričnega časopisa Il don Chisciotte di Roma (11. 11. 1894) (original hrani Pomorski muzej "Serzej Mašera" Piran).

220

zbornice in se v njej spraševal o verodostojnosti vlade, ki si dovoli tako poigravanje s svojimi državljani. Končuje pa z vprašanjema: 1. Ali so resnične govornice o postavitvi in nato snemanju dvojezičnih napisov v notranjosti stavbe sodišča v Piranu in Tržiču? 2. Če je temu tako, kako dolgo misli vlada še igrati to igro, ki žali čustva vsega naroda in kdaj bo naredila konec provokacijam vladnih organov?⁴²

Italijani v Rovinju pa so izdali tiskan pamflet, v katerem so napadali poslanca Laginjo; pobirali so tudi podpise za protest proti Laginjevi interpelaciji, ki jo je vložil zaradi razpustitve Katoliške gospodarske zveze (*Katolischlandwirtschaft Verein, Società cattolica per gli interessi degli agricoltori*). Po *Slovencu* je *Politik* povzela tudi mnenje, da so Italijani silno občutljivi za lastne ugodnosti in se pritožujejo za vsako malenkost na Dunaju pa tudi v Rimu; če pa vložijo Slovani interpelacijo iz istega razloga, je že vse narobe.⁴³ O odnosu italijanskih časopisov do Slovanov je pisala *Grazer Volksblatt* v članku z naslovom *Zur nationalen Bewegung im Küstenlande*. Članek je najprej spregovoril o zapletih pri napisnih tablah, nato je obdelal protest tržaškega občinskega sveta proti Slovanom, nazadnje pa se je spotaknil ob članku rimske *Tribune*, kjer je bilo med drugim zapisano tudi to, da so Slovani inferiorna rasa in jim zato ni mogoče priznati enakopravnosti z Italijani. *Grazer Volksblatt* pravi, da se v sodobnem času ni mogoče sklicevati na posebne pravice peščice bogatašev v Istri. Večina istrskih Italijanov je prav tako revna, preprosta in nekulturna kot njihovi slovanski sosede, ki po mnenju članka z vso pravico zahtevajo enakopravnost. S silo ne bosta ne nemški ne italijanski element dosegla kaj dosti proti številčno močnejšim Slovanom, ki se čedalje uspešneje upirajo.⁴⁴ Istega dne je *Slovenski narod* prinesel članek o avstrijski notranji politiki v okviru trozveze. V njem je spregovoril o tem, da naj bi Avstrija zagotovila Italijanom njihovo "posestno stanje" v Trentinu, Trstu in Istri. Iz tega naj bi tudi izviralo vse italijansko junaštvo pri preganjanju Slovanov na teh ozemljih. Članek se zaključuje s pripombo, da torej Trentinu, Trstu in Istri ne vladajo le na Dunaju, pač pa tudi v Rimu.⁴⁵

Nasprotovanje Slovanom, tokrat Slovincem se je nadaljevalo v Trstu tudi na cerkvenem področju. Onemogočili so slovenski misijon v Trstu pri Novem sv. Antonu. Mestna oblast je sporočila, da ne more zagotoviti predpisanega reda in miru in naj zato misijon organizirajo nekje v mestni okolici. Glede na to je škofijski ordinariat misijon

odpovedal in s tem izzval navdušenje italijanske strani.⁴⁶

Po vseh peripetijah je v zadnjem zasedanju piranskega občinskega sveta župan Fragiaco, ki ni odstopil, sporočil, da mora na zahtevo vlade vrniti dvojezične table na stavbo sodišča.⁴⁷ Pirančani, ki so že prej izjavili, da nočejo biti Slovani, so to razsodbo občutili kot kazen, ki je bila po njihovem mnenju nepotrebna, saj so bili neposredni udeleženci pri izgrelih kaznovani. Do sodišča in njegove stavbe so imeli zelo čustven odnos tudi zato, ker je stavbo popolnoma prenovila komuna za lastnimi sredstvi in so jo zato Pirančani šteli za svojo last.⁴⁸ Nato se je zdelo, da je zgodba z napismi končana. Obe narodnosti sta nekako živeli ena ob drugi. Zvečer 20. maja 1915 pa je nekdo na stavbo sodišča ponovno nabil tablo le z italijanskim napisom. V noči od 23. na 24. maj 1915 so orožniki pozapri meščanske podpornike in agitatorje lokalne iredente, ki so iz ozadja podpihovali že revolucijo 1894, a so se znali izmakniti sodni preiskavi. Advokat Fragiaco je tokrat pobegnul v Italijo.⁴⁹

VIRI IN LITERATURA

ČASOPISNI VIRI

Politik, 1984
Slovenec, 1894
Slovenski narod, 1894

LITERATURA

Apollonio, Almerigo: *Autunno istriano. La "rivolta" di Pirano del 1894 e i dilemmi dell' "irredentismo"*. Trieste : Italo Svevo, 1992.
Dizionario enciclopedico italiano, Roma, 1970.
 Gestrin, Ferdo, Melik, Vasilij: *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1966.
Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyclopedie obecných vedemostí. Dvacátý díl: Pohora – Q. v. 1903, vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.
 Prijatelj, Ivan: *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895*. V. del. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1966.
Zgodovina Slovencev, Ljubljana : Cankarjeva založba, 1979.

⁴² *Politik* 332, 1. 12. 1894, str. 3.

⁴³ *Politik* 332, 1. 12. 1894, str. 2.

⁴⁴ *Politik* 335, 4. 12. 1894, str. 2.

⁴⁵ *Slovenski narod* 278, 4. 12. 1894, str. 3.

⁴⁶ *Politik* 342, 11. 12. 1894, str. 2.

⁴⁷ *Politik* 344, 13. 12. 1894, str. 7, 8.

⁴⁸ Apollonio, *Autunno istriano*, str. 59, 117.

⁴⁹ Apollonio, *Autunno istriano*, str. 120.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Die böhmische Zeitung *Politik* und die revolution in Piran im Jahr 1894

Im Jahr 1894 fanden im slowenischen Raum zwei bedeutendere nationale Aktionen statt: die Bemühungen um die Einführung der slowenischen Parallelklassen am Untergymnasium in Celje (Cilli) einerseits und die Auflehnung der Italiener in Piran und in anderen istrischen Städten gegen die Einführung von zweisprachigen Inschriften an Gerichten. Beide Affären hatten großes Echo sowohl im slowenischen Raum als auch im österreichischen Teil der Doppelmonarchie. Im Fall Piran wurden die Verhältnisse durch Artikel und Kommentare in Zeitungen des

Königreichs Italien noch zusätzlich verwickelt. Auch der Antagonismus zwischen der zentralen Regierung in Wien und der Statthalterei in Triest trat klar zutage. Bei all dem wurde deutlich, dass der Irredentismus tiefe Wurzeln geschlagen hatte. Beide Ereignisse trugen auch zum Fall der Regierung Windischgrätz bei.

Die Prager Zeitung *Politik* berichtete laufend und sachlich über die Ereignisse in Piran und im weiteren Istrien. Sie schilderte den Fortgang der "Revolution" und die Reaktion der Behörden. Ihre Stellungnahme ergänzte die Zeitung durch Auffassungen anderer Zeitungen, die weitgehend entsprechend ihrer politischen Ausrichtung und nicht etwa nationalen Zugehörigkeit Stellung dazu bezogen. Die Verhältnisse im Küstenland nahm sie besser wahr und verstand sie zum Teil auch besser als die zentralen Krainer Zeitungen *Slovenski narod* und *Slovenec*.